

"ORAHASTA TOUKO KASVAA"
NUORISON VAPAA-AIKA JA ARVOMAAILMA
OPPIKOULULAISTEN KUVAAMANA JYVÄSKYLÄSSÄ VUOSINA
1890-1900

Ruusu Meronen

Kandidaatintutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2023

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2	Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus.....	2
1.3	Lähteet ja menetelmät.....	4
2	NUORTEN ARVOMAAILMA	7
2.1	Yhteisöllisyys ja toveruus	7
2.2	Isänmaallisuus	10
2.3	Luonto ja taide	12
3	NUORTEN VAPAA-AIKA	16
3.1	Harrastukset.....	16
3.2	Loma-ajat.....	19
3.3	Toverikunta.....	21
4	PÄÄTÄNTÖ	24
	LÄHDELUETTELO	26

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on luoda läpileikkaus jyvaskyläläisten oppikouluikäisten nuorten elämästä 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä. Näkökulmaksi tutkimukselle olen rajannut nuorison vapaa-ajan ja arvomaailman. Nämä hyvin erilaiset näkökulmat tukevat toinen toisiaan, sillä nuorison arvot ovat vaikuttaneet paljon siihen, miten he ovat vapaa-aikaansa viettäneet. Lisäksi tarkastelen sitä, minkälaista vaikutusta yhteiskunnallisilla aatteilla ja tapahtumilla on ollut nuorison elämässä. Lähestyn aihetta nuorten omien kokemusten kautta tutkimalla heidän itse kirjoittamia tekstejä. Aihetta tutkin seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- Millainen oli nuorten arvomaailma 1800-luvun lopulla?
- Miten nuoret viettivät vapaa-aikaansa 1800-luvun lopulla?
- Millä tavoin yhteiskunnalliset tapahtumat ja aatteet vaikuttivat nuorison arvomaailmaan ja vapaa-ajan viettoon?

Tutkimus etenee ensin käsittelemään aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta kontekstin luomiseksi, jonka jälkeen selvennetään primäärilähdeaineistoa, joka on

hyvin vallitsevassa asemassa tutkimuksessa. Tämän jälkeen siirrytään analysoimaan nuorison arvoja ja vapaa-aikaa omissa luvuissaan.

1.2 Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus

Nuoruuden historiasta on tehty tutkimusta melko paljon.¹ Tutkielmani tulee keskittymään 1800-luvun lopun nuorison vapaa-ajan viettoon ja arvomaailmaan heidän omien kirjoitelmiensa kautta. Pyrin siis tuomaan esiin nuorison omat kokemukset heidän elämästään ja myös siitä, minkä he kokivat elämässään merkityksellisenä. Yksi merkittävänä pidetty nuoruuden historiaa käsittelevä teos on John R. Gillisin tutkimus *Youth and History: Tradition and Change in European Age Relations 1770–present*. Teoksessa käydään läpi nuoruuden historiaa eri aikakausina ja tutkitaan muun muassa sitä, miten nuoruus on ymmärretty eri aikoina. Tutkimuksessa koko modernin nuoruuden historian synty sijoitetaan 1800-luvun loppuun, jolloin muun muassa psykologit ja sosiologit alkoivat tutkia nuorisoa omana ryhmänään.² Oma tutkimukseni sijoittuu juuri tähän aikaan, vuosiin 1890–1900. Aika on siis nuoruuden historian tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen. Nuorisokulttuurien ja nuoruuden eriytymisen on katsottu Suomessa alkaneen kuitenkin vasta 1950-luvulla³ ja tätä aikaisempaa aikaa käsittelevää nuoruuden historian tutkimusta on paljon vähemmän.

Tutkimukseni tulee käsittelemään nuorison arjen kuvaamista ja painotus tulee olemaan suuresti nuorison vapaa-ajan vietossa. Riitta Kuivasmäki on tutkinut väitöskirjassaan *Siiwollisuuden Tuntoa Ja Ylewätä Kauneuden Mieltä: Suomenkielinen Nuorisokirjallisuus 1851–1899* suomalaista nuorisokirjallisuutta 1800-luvun lopulla. Joel Juppi on puolestaan tutkinut liikuntapolitiikkaa väitöskirjassaan *Suomen Julkinen Liikuntapolitiikka Valtionhallinnon Näkökulmasta Vuosina 1917–1994*. Juppi sivuaa

¹ Esim. Aapola & Kaarninen 2003; Gillis 1974; Numminen 2011.

² Gillis 1974, *Preface*.

³ Jouhki 2020, 28.

teoksessaan myös 1800-lukua, vaikka koko tutkimus ei tähän aikaan keskitykään. Nämä väitöskirjat tarjoavat tutkimukseen tärkeän kontekstin, sillä liikunta ja lukeminen olivat oleellinen osa nuorison vapaa-ajan viettoa.

Oppikoulua käyvän nuoren arki erosi paljon muiden suomalaisten arjesta 1800-luvulla. Tämän vuoksi pyrin hyödyntämään kirjallisuutta, joka käsittelee nimenomaan nuorisoa, kuten Sinikka Aapolan ja Mervi Kaarnisen *Nuoruuden Vuosisata: Suomalaisen Nuorison Historia*. Teoksessa on tutkittu nuoruuden historiaa hyvin monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi nuorison työskentelyä maalla ja kaupungissa sekä nuorisokulttuuria. Tutkimus painottuu 1900-luvun nuoruuden historiaan, mutta useissa kohdissa sivutaan myös 1800-luvun loppupuolta. Teos on siis jokseenkin hyvin lähellä oman tutkimukseni aihepiiriä.

Tärkeänä kontekstin luojana tutkimuksessani toimii Jyväskylän lyseo, joka oli Toverikunnan jäsenten tärkeä toiminta- ja vaikutusympäristö. Lyseon kontekstia avaamalla voidaan tutkia, vaikuttiko tämä toimintaympäristö tutkimuskohteenani olevien lyseolaisten arvomaailmaan tai vapaa-ajan viettoon. Kontekstin avaamisessa hyödynnän Päivö Oksalan toimittamaa *Jyväskylän lyseon satavuotishistoria 1858–1958 ja juhlaulkaisu* -teosta. Tämä historiikki kertoo hyvin tarkasti Jyväskylän lyseon vaiheista 1800-luvun puolella ja sisältää luvun toverikunnan *Oras*-lehdestä, joka toimii tämän tutkimuksen lähteenä.

Tutkimuksessani tarkastelen myös nuorison arvomaailmaa. 1800-luvun lopulla Suomi ei ollut vielä itsenäinen valtio, mutta fennomania eli suomalaisuusliike oli jo levinnyt laajasti varsinkin sivistyneistön piirissä, jota suurin osa oppikoululaisista edusti.⁴ Haluan tutkia vaikuttivatko erilaiset 1800-luvun lopun liikkeet ja aatteet, kuten juuri fennomania, nuorison arvo- ja ajatusmaailmaan. Yhdistäessäni fennomanian tutkimusaiheeseeni hyödynnän ainakin Matti Virtasen tutkimusta *Fennomanian perilliset: poliittiset traditiot ja sukupolvojen dynamiikka*, jossa on tutkittu fennomanian traditiota laajasti sen synnystä nykypäivään asti. Fennomania on

⁴ Virtanen 2001, 106–107.

liikkeenä yhdistettävissä myös suomenkielisten oppikoulujen syntyyn.⁵ Tämä on hyvin oleellista tutkimukseni kannalta, kun tutkin nimenomaan suomenkielisen lyseon oppilaiden tekstejä.

Nuorison vapaa-aika sekä arvomaailma luovat kaksi näkökulmaa tutkimukseeni. Näin ollen aion hyödyntää tutkimuksessani sekä erilaisten liikkeiden/aatteiden- että arjen historiaa kuvaavia tutkimuksia. Kummastakin osa-alueesta on tehty aikaisempaa tutkimusta, joista löytyy yhteyksiä tutkimusaiheeseeni. Yleisesti nuoruuden historiasta on tehty paljon tutkimusta, vaikka 1800-lukua painottavia tutkimuksia on vähemmän. Erityisesti nuorison oma näkökulma ja kokemukset 1800-luvun puolella ovat vähän tutkittu aihe. Tämän vuoksi oma tutkimukseni luo uudenlaisia näkökulmia ja tulkintoja nuoruuden historian kentälle.

1.3 Lähteet ja menetelmät

Primäärilähteinäni tutkimuksessani käytän Jyväskylän lyseon toverikunnan *Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta* -lehden kirjoitelmia. Toverikunta perustettiin vuonna 1864 lyseon ylimpien luokkien oppilasyhdistykseksi.⁶ Näin ollen tutkimuskohteenani oleva nuoriso rajoittuu käsittämään 1800-luvun lopun oppikoulun ylempien luokkien oppilaat. Ylemmät luokat vastaavat nykypäivän lukiota, joten toverikunnan jäsenten voidaan olettaa olleen noin 15–19-vuotiaita. Koska Jyväskylän lyseo oli tuohon aikaan vielä poikakoulu, rajautuvat tytöt automaattisesti lähdeaineiston vuoksi tutkimuksen ulkopuolelle.

Oras oli toverikunnan lehti, johon oppilaat julkaisivat itse tekemiään kirjoitelmia. Toverikunnan ja näin myös lehden toiminta vaihteli vuosien mittaan ja lakkasi välillä kokonaan.⁷ Vuosien 1890–1902 aikana lehteen kirjoitettiin kuitenkin säännöllisesti.

⁵ Virtanen 2001, 106–107.

⁶ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto.

⁷ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto.

Tätä aikaväliä rajasin tutkimukseeni vielä hieman, enkä käytä vuosien 1901 ja 1902 kirjoitelmia. Haluan tutkimuksessani keskittyä yhteen vuosikymmeneen. Tämän lisäksi vuosina 1901–1902 kirjoitelmien määrä laskee huomattavasti, mikä on myös syynä näiden vuosien poisrajaamiseen.

Oraan kirjoitelmat sopivat hyvin nuorison vapaa-ajan sekä arvomaailman tutkimiseen, sillä aiheet vaihtelevat hyvin laidasta laitaan. Kirjoitelmia löytyy muun muassa toverikunnan toiminnasta sekä muista vapaa-ajan aktiviteeteista, mutta myös syvällisemmistä aiheista, kuten toveruuden tärkeydestä sekä nuorten velvollisuuksista. Tutkimuksen otsikkona oleva lainaus ”Orahasta touko kasvaa” oli kirjoitelmissa usein esiintynyt vertauskuva, jossa oppikoululaiset vertasivat itseään oraaseen. Tästä muodostuikin toverikunnan yhteinen tunnuslause.⁸ *Oraan* julkaisut sisältävät myös melko paljon runoja, mutta keskityn tutkimuksessani vain kirjoitelmien analysoimiseen.

Tutkimusta varten kävin läpi kaikki vuosien 1890–1902 *Oras* -lehden julkaisut, joiden joukosta valitsin tutkimusaiheeseeni parhaiten sopivat kirjoitelmat tarkemmin analysoitaviksi. Viimeisiä vuosia lukuun ottamatta lehti ilmestyi säännöllisesti noin kerran kuukaudessa, pois lukien kesä- ja joululoman ajat. Joka kuussa julkaistiin useampi kirjoitelma, keskimäärin noin viisi kirjoitelmaa. 1890-luvun alussa kirjoitelmia julkaistiin hieman aktiivisemmin kuin vuosikymmenen lopulla. Kirjoitelmien joukosta rajasin noin 90 tutkimusaiheeseeni sopivaa kirjoitelmaa, joiden joukosta valikoin tutkimukseen päätyneet kirjoitelmat. Kirjoitelmista ei aina käy ilmi kirjoittajan nimeä vaan useimmiten on käytetty esimerkiksi nimikirjaimia tai lempinimeä. Koska kirjoittajien henkilöllisyys ei ole tutkimukseni kannalta olennaista, olen jättänyt kirjoittajien nimimerkit mainitsematta.

Kirjoitelmia analysoidessa tulee ottaa huomioon se, että ne ovat lehtijulkaisuja. Vaikka aiheet ovat välillä hyvin syvällisiä, kirjoittajat ovat silti olleet tietoisia niiden olevan

⁸ Aaltio 1958, 390.

luettavissa ainakin kaikille toverikunnan jäsenille. Tästä voikin olettaa, että kaikkein yksityisimpiä ajatuksia ei ole Oraaseen kirjoitettu. Toinen tärkeä asia, joka tulee tutkimuksessa ottaa huomioon, on lyseolaisten toimintaympäristö eli Jyväskylän lyseo ja kuinka iso vaikutus sillä on ollut lyseolaisiin. Erityisesti lyseolaisten arvomaailmaa tutkiessa lyseolla on oletettavasti ollut suuri vaikutus, sillä ensimmäisenä suomenkielisenä oppikouluna esimerkiksi isänmaallisuus on kouluympäristössä ollut vahvasti läsnä.⁹

Oraan kirjoitelmat antavat mahdollisuuden tutkia laajasti hyvin tarkasti rajattua joukkoa ihmisiä. Kirjoitelmat tarjoavat kattavan kuvan Jyväskylän lyseon ylempien luokkien oppilaiden vapaa-ajasta ja arvoista. Tätä kautta voin verrata tästä joukosta tekemiäni havaintoja esimerkiksi koko Suomen yhteiskuntaan tarkasteluajanjaksollani tai aikaisempaan nuorisosta tehtyyn tutkimukseen. Sen sijaan rajallinen lähdemateriaali ei anna mahdollisuutta tehdä laajempia päätelmiä esimerkiksi koko Suomen oppikoululaisista.

⁹ Mikola 1958, 289.

2 NUORTEN ARVOMAAILMA

2.1 Yhteisöllisyys ja toveruus

Yhteisöllisyys ja toveruus ovat arvoja, jotka korostuvat paljon *Oraan* kirjoitelmissa. 1800-luvun lopulla nuoruus oli muun muassa pidentyneen koulutuksen takia alettu nähdä yhä enemmän omana ikäkautenaan lapsuuden ja aikuisuuden välillä.¹⁰ Yhteisöllisyyden lisääntyminen nuorison ja etenkin oppikoululaisten keskuudessa, jotka viettivät paljon aikaa keskenään, voidaankin siis yhdistää tähän nuoruuden historian käännekohtaan. Erilaiset nuorisoseurat alkoivat myös muodostua Suomessa 1800-luvun lopulla¹¹, mikä on myös merkki yhteiskunnallisesta muutoksesta nuoruuden hahmottamisessa ja nuorison yhteisöllisyyden muodostumisessa. Toverikuntien ideana oli lisätä kumppanuutta, toveruutta ja yhteishenkeä oppilaiden keskuudessa.¹² On siis hyvin luonnollista, että juuri nämä asiat nousevat usein esille myös toverikunnan lehden kirjoitelmissa.

Oraan kirjoitelmissa toverikunnan jäsenet kertovat ystävien kanssa vietetystä vapaa-ajasta, mutta myös tietoisesti kirjoitusten avulla pyrkivät luomaan yhteishenkeä ja

¹⁰Aapola & Kaarninen 2003, 12.

¹¹Suuniitty 1974, 26.

¹²Jouhki 2020, 107.

toveruutta toverikunnan keskuudessa. Yhteisöllisyyden horjuessa asia otettiin usein esille kirjoituksissa, mikä kertoo kyseisen asian tärkeydestä. Koko toverikunnan olemassaolo on jo merkinä siitä, että yhteisöllisyys on ollut tärkeässä osassa nuorten elämässä ja sitä on haluttu vaalia.

Vuoden 1890 syksyllä *Oraassa* on omistettu kokonainen kirjoitelma käsittelemään toveruutta ja yhteisöllisyyttä, mihin kirjoitelman otsikkokin ”Toveruuden tärkeydestä sananen” viittaa. Kirjoituksessa tuodaan esille toveruuden tärkeitä puolia ja tehtäviä. Toisista huolehtiminen, oman tiedon lisääminen sekä itsensä ilmaiseminen ovat asioita, jotka ovat tärkeitä toveruudessa tai mitä toveruus edistää. Isänmaallisuus on myös suuresti esillä tekstissä ja toveruus sekä yhteisöllisyys nähdään ikään kuin tärkeinä välineinä, joilla myös isänmaallisuutta voidaan edistää. Kirjoituksessa mainitaan myös myöhemminkin paljon käytetty vertauskuva ”Orahasta touko kasvaa”, jossa nuorisoa verrataan oraaseen. Tästä vertauskuvasta voidaan olettaa lehden myös saaneen nimensä.¹³ Vertaus kuvastaa hyvin yhteiskunnallista muutosta, jossa nuoriso alettiin nähdä omana ikäryhmänään, josta vasta myöhemmin kasvaa aikuisia. Tällainen yhteinen lausahdus, on merkki yhteisöllisyydestä.

Toveruus ja yhteisöllisyys on tuotu kirjoituksissa usein esille myös silloin, kun niissä on havaittu jotain epäkohtia. Eräessä kirjoituksessa vuoden 1891 syksyllä otetaan kantaa siihen, kuinka jotkut konventin¹⁴ jäsenet eivät ole enää suostuneet laulamaan konventin iltamissa:

Siinähan olemme me nuorin innokkain voimin sitoutuneet työskentelemään jaloa päämaalia kohden. – ja kun tätä kaikkea muistaa, mitä varten on meidän yhdistyksemme syntynyt, niin ei voi olla loukkantumatta kuullessaan, että jotkut arvoiset jäsenet eivät nykyään enää katso sopivaksi juhlistaa kokouksiamme jollain viattomalla laululla.¹⁵

¹³ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 1, 15.11.1890, *Toveruuden tärkeydestä sananen*.

¹⁴ Tarkasteluajanjaksolla toverikuntaa kutsuttiin usein konventiksi.

¹⁵ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 5, 28.11.1891, *Ilkeitä epäkohtia konventtimme keskuudessa*.

Tämänkaltainen kieltäytyminen yhteisistä aktiviteeteista ei kirjoittajan mielestä ollenkaan edistä toverikunnan yhteisöllisyyttä. Yleinen narkästymisen aihe kirjoituksissa on myös se, ettei kirjoittajien mielestä toverikunnan jäsenet osallistu tarpeeksi aktiivisesti toverikunnan toimintaan, esimerkiksi osallistumalla iltamien ohjelmaan tai kirjoittamalla *Oraaseen*. Tämänkaltaisia kirjoituksia on havaittavissa vuosien aikana useita.¹⁶

Ystävyyden ja yhteisöllisyyden merkityksen voi huomata myös siitä, kuinka paljon nuoret viettivät vapaa-aikaa keskenään. Vapaa-ajalla nuorille oli tyypillistä kaikenlaiset ulkoaktiviteetit, esimerkiksi mäenlasku yhdessä. Eräässä kirjoitelmassa kerrotaan vapun juhlinnasta, joka toteutettiin yhdessä tovereiden kanssa veneretken muodossa. Kyseisessä tekstissä käy myös ilmi, kuinka toveruutta on haluttu juhlatunnelmassa korostaa yhteisellä huudahduksella: "Eläköön Jyväskylän lyseo, edistykööt luja ja uskollinen toveruus sen oppilaiden kesken. Eläköön!"¹⁷ Toveruutta ja yhteisöllisyyttä on siis tuotu esille myös vapaa-aikana toverikunnan toiminnan ulkopuolella.

Oraan kirjoitelmien perusteella yhteisöllisyys ja toveruus olivat hyvin tärkeitä arvoja lyseolaisille nuorille. Yhteisöllisyyttä haluttiin korostaa kirjoitelmissa paljon. Toisaalta esiin tuodaan myös yhteisöllisyyttä haittaavat tekijät ja niitä on kirjoitelmissa kritisoitu. Lyseon toverikunta on siis järjestönä vaalinut yhteisöllisyyttä ja toveruutta, mutta todellisuus ei aina ole vastannut näitä ihanteita. Lyseolaisten todelliset ystävyysuhteet eivät kirjoitelmista käy ilmi. Yhteisöllisyyden epäkohdista kertovien tekstien perusteella voi kuitenkin olettaa, etteivät kaikki lyseolaiset olleet ainakaan hyviä ystäviä keskenään, vaikka tämä onkin ihanteena ollut.

¹⁶ Esim. KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 6, 12.12.1891, *Laimeudesta sananen*; Numero 8, 27.1.1893, *Waaleista*; Numero 10, 9.3.1894, *Ikäviä asioita*.

¹⁷ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 2, 29.11.1890, *Eräs vapunpäivä*.

2.2 Isänmaallisuus

1800-luvun loppu oli hyvin merkittävää aikaa koko Suomen historian näkökulmasta. Vaikka Suomi ei ollutkaan vielä itsenäinen valtio, erilaiset kansalliset aatteet olivat alkaneet jo vahvasti levitä. 1890-luvun loppuun sijoittuu myös ensimmäisen venäläistämiskauden alku, joka havahdutti kansaa yhä enemmän puolustamaan suomalaisuusliikettä ja oikeuksiaan kansakuntana. Oman isänmaan arvostus ja suomalaisuuden esille tuominen näkyy myös vahvasti Jyväskylän lyseon opiskelijoiden kirjoituksissa tarkasteluajanjaksolla.

Isänmaallisuus nousee usein esiin lyseolaisten kirjoitelmissa velvollisuuksista puhuttaessa. Yhteisiin kansallisiin projekteihin osallistuminen on ollut nuorille tyypillistä Suomen historian eri aikakausina, eikä 1800-luvun loppupuoli ole tässä poikkeuksellinen.¹⁸ Kirjoituksissaan monet opiskelijat tuovat esille sen, kuinka heidän velvollisuutensa nuorina opiskelijoina on oman isänmaan palveleminen ja suomalaisen kansakunnan rakentaminen. Esimerkiksi eräässä tekstissä vuodelta 1891 kirjoittaja toteaa: ”Meidän velvollisuutemme on raittiisti ja siveästi elää, muutoin tulemme enemmän tahi vähemmän kelvottomiksi isänmaamme velvollisuuksia täyttämään”.¹⁹

Mitä nämä isänmaalliset velvollisuudet ovat sitten 1800-luvun lopun oppikoululaisten näkökulmasta olleet? Kansan sivistäminen on nähty ainakin yhtenä tärkeänä velvollisuutena. Esimerkiksi kirjoituksessa vuodelta 1892 mainitaan, että kaikkia kansalaisia pitäisi sivistää luennoilla ja luentoja sekä esitelmää pitäisi pitää paikoissa, joissa ei ole kouluja tai kirjastoja.²⁰ Toinen kirjoittaja, myös vuodelta 1892, on sitä mieltä, että runoudella on suuri vaikutus siihen, että saadaan kansaan

¹⁸ Aapola & Kaarninen 2003, 16.

¹⁹ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 5, 21.2.1891, *Velvollisuutemme*.

²⁰ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 3, 15.10.1892, *Luentojen pitämisestä*.

leviämään sekä kieltä että aatteita. Tämän vuoksi hän ehdottaa, että lyseolaiset voisivat alkaa kopioida runoja vihkoihin, joita he voisivat levittää kansan keskuudessa ja näin olla hyödyksi isänmaalleen.²¹ Lyseolaisten kirjoituksista voi päätellä oppikoulua käyneiden nuorien olleen velvollisuudentuntoisia omaa kansakuntaansa kohtaan. Isänmaallisuus on ollut heille tärkeä arvo, jota he ovat halunneet omilla toimillaan edistää. Oppikoulua käyneet nuoret vaikuttavat ainakin sillä tasolla olleen tietoisia omista etuoikeuksistaan, että ovat halunneet hyödyntää omaa sivistyneisyyttään levittämällä sitä myös muille.

Toinen suuri teema ja tapahtuma, jolloin isänmaallisuus ja suomalaisuus nousee kirjoituksissa vahvasti esille, on venäläistäminen ja ensimmäisen venäläistämiskauden alkaminen. Erityisen paljon isänmaallisia ja kansallismielisiä kirjoituksia alkoi ilmestyä lehdessä vuonna 1899, mikä on yhdistettävissä helmikuun manifestin julkaisuun samana vuonna. Suomalaisten yleinen järkytys venäläistämistoimia kohtaan näkyy selvästi myös nuorten oppikoululaisten kirjoitelmissa.²²

Kirjoitelmassa ”Sunnuntai-ilta salotorpassa” kirjoittaja kertoo oletettavasti itse keksimänsä fiktiivisen perheen reagoinnista helmikuun manifestiin ja sen tuomaan pakolliseen Venäjällä suoritettavaan viiden vuoden asepalvelukseen. Perheeseen kuuluu kaksi 16- ja 18-vuotiasta poikaa ja kirjoittaja kuvailee koko perheen surua ja järkytystä tätä uutta lakia kohtaan. Kirjoitelmasta välittyy myös viha ja suru sitä kohtaan, että tarinassa mainitut pojat eivät saakaan palvella omaa isänmaataan, vaan heidän tulee lähteä täysin vieraalle maalle asepalvelukseen.²³ Kirjoitelmasta ei käy ilmi, onko se toteen perustuva. On hyvin todennäköistä, että kirjoitelmassa kuvailtujen hahmojen reaktiot venäläistämistöimiin ovat saaneet ainakin inspiraatiota suomalaisten todellisista reaktioista. Negatiivinen suhtautuminen venäläistämiseen

²¹ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 14, 21.5.1892, *Uudemman runouden vaikutus kansan runouteen ja kieleen (jatkoa)*.

²² Virtanen, 2001, 102.

²³ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1897–1902, Numero 7, 4.3.1899, *Sunnuntai-ilta salotorpassa*.

kertoo siitä, kuinka vahvasti nuoret oppikoululaiset ovat nähneet Suomen omana maanaan ja kansakuntanaan.

Oraan kirjoitelmien perusteella voidaan todeta, että isänmaallisuus on ollut tärkeä arvo lyseolaisille 1800-luvun lopulla. Isänmaallisuus korostuu useissa kirjoitelmissa ja isänmaan palveleminen on nähty velvollisuutena. Lyseolaiset ovat lisäksi nähneet itsensä olevan korkeasti koulutettuina ja yläluokkaisina erityisen vastuullisessa asemassa isänmaansa palvelemissa esimerkiksi kansan sivistämisen muodossa. Isänmaanarvostus nousee selvästi esille myös ensimmäisen venäläistämiskauden alettua ja kirjoitelmista välittyy oppikoululaisten huoli Suomen kohtalosta. Lyseolaisten vahva isänmaallisuus on yhteydessä Suomen kansalliseen rakentumiseen ja fennomaniaan. Jyväskylän lyseossa oli hyvin isänmaallinen ja korkeisiin kansallisiin päämääriin pyrkivä ilmapiiri.²⁴ Koulun ilmapiirillä voikin katsoa olleen huomattava vaikutus nuorten lyseolaisten arvomaailman muovautumiseen.

2.3 Luonto ja taide

Kuten nuorten lyseolaisten isänmaallisuudesta voi huomata, heidän arvomaailmansa oli hyvin paljon yhteydessä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen sekä 1800-luvun lopun vallitseviin aatteisiin. Saman yhteyden voi huomata myös lyseolaisten arvostuksesta suomalaista luontoa ja taidetta kohtaan, joiden voi katsoa olevan vahvasti yhteydessä 1800-luvun loppua ja 1900-luvun alkua vallinneeseen kansallisromanttiseen taidesuuntaukseen. Kansallisromantiikkaa käytettiin monissa valtioissa keinona luoda ihanteellisia käsityksiä isänmaasta ja kansallisesta identiteetistä.²⁵ Kansallisromantiikka vaikutti myös autonomisessa Suomessa ja taiteen avulla pyrittiin tukemaan suomalaisuusliikettä ja vastustamaan

²⁴ Mikola 1958, 289.

²⁵ Savolainen 1999, 52.

venäläistämistoimia. Suomen luonnon kuvaukset ja Suomen kansallisen taiteen esille tuominen olivatkin suosittuja aiheita toverikunnan lehden kirjoitelmissa.

Suomalaisen luonnon kuvailu nousee esille usein lyseolaisten kirjoitelmissa, joissa he kertovat matkoistaan esimerkiksi kotipaikkakunnalleen tai huviretkistä loma-ajoillaan. Kirjoitelmassa ”Matka saaristoon” vuodelta 1892 kerrotaan purjehdusretkestä Loviisan saaristossa. Kirjoittaja kuvailee saariston maisemia ja pitää niitä kauniina ja juhlallisina. Lisäksi hän kertoo paikallisesta kalastajaperheestä: ”Näiden kalastajien yksinkertainen elin-tapa ja alituinen oleskeleminen merellä on tehnyt heidät tanakoiksi ja rohkeiksi miehiksi ja turvallisina kestävät he kovatkin myrskyt”.²⁶ Kansallisromantiikan vaikutus näkyy myös tässä kuvauksessa. Vaikka kalastajien elintapaa on pidetty yksinkertaisena, on sen tuomia hyviä puolia haluttu korostaa ja ihannoida.

Toinen ”Juhannuksen viettoa (Hämeessä)” niminen kirjoitelma vuodelta 1895 puolestaan kertoo nimensä mukaisesti juhannuksen vietosta kirjoittajan kotiseudulla Hämeessä. Myös tässä kirjoitelmassa on paljon luonnon kuvausta. Kirjoittajan mukaan ”Luonto on pukeutunut juhlapukuunsa”. Koko luontoa verrataan suureen puutarhaan, joka on ”joka paikasta koristettuna”. Lisäksi myös tämä kirjoittaja on halunnut kuvailla paikallisten ihmisten elämää ja tässä tapauksessa juhannuksen viettoa. Juhlan valmisteluihin kuuluu perinpohjainen siivoaminen jokaisessa taloudessa. Koristeluun puolestaan käytetään puiden oksia ja kukkia. Itse juhlaan osallistuu koko talon väki, ja he palaavatkin poikkeuksellisesti aikaisemmin töistä. Juhlaperinteisiin kuuluu kirjoittajan mukaan iltasen syöminen, joka ”ei tosin paljoa normaalista poikkea” sekä juhannuskokolle meno.²⁷ Molemmista kirjoitelmista välittyy kansallisromanttinen luonnon sekä suomalaisten perinteiden ja kulttuurin kuvailu.

²⁶ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1897-1902, Numero 11, 26.3.1892, *Matka saaristoon*.

²⁷ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1894-1897, Numero 7, 26.1.1895, *Juhannuksen viettoa (Hämeessä)*.

Luonto oli monelle nuorelle oppikoululaiselle mieleinen paikka, jossa pystyi rauhoittua ja olla omien ajatuksiensa kesken. ”Wertaus kaupunki- ja maalaiselämän välillä” -kirjoitelmassa vuodelta 1892 kirjoittaja kertoo maalla ja kaupungissa asumisen eroja. Kaupunkia kuvataan meluisaksi paikaksi, jossa ihmisillä on aina kiire. Maalla on kirjoittajan mukaan puolestaan hiljaisuutta ja rauhaa. Kirjoittaja painottaa eroavaisuuksia kertomalla eräästä retkestään yksin maalle järven rannalle, jonka jälkeen kaupunkiin paluu tuntui oudolta ja kaikki näytti jopa hullulta hänen mielestään. Kaupungissa kirjoittajan ajatukset eivät lisäksi pysyneet yhtä hyvin koossa kuin maalla oleillessa.²⁸

Luonnossa oleskelun tärkeys nousi esille kirjoitelmissa myös uuden rautatien rakentamisen ja valmistumisen 1897 aikaan.²⁹ Kahdessa eri kirjoitelmassa ”Rauhan kallio” vuodelta 1896 sekä ”Mieli paikkani” vuodelta 1898 kirjoittajat kuvailevat lempipaikkojaan metsässä kallioilla. Molemmat kirjoittajat kuvailevat paikkoja kauniiksi ja rauhallisiksi. Kirjoitelmista välittyy, kuinka yksin luonnossa oleilu oli nuorille hyvin tärkeää ja siellä pystyi hetkeksi rauhoittua omiin ajatuksiinsa. Molemmissa kirjoitelmissa metsä kallioiden ympäriltä oli kuitenkin hakattu pois ja ainakin vuoden 1896 kirjoitelmassa hakkuut oli tehty rautatien rakennuksen vuoksi. Kirjoittajat kuvailivat olevansa hyvin surullisia menetettyään lempipaikkansa.³⁰

Kirjoitelmien perusteella voidaan sanoa Jyväskylän lyseolaisten arvostaneen luontoa hyvin paljon ja viettäneet usein vapaa-aikaansa esimerkiksi metsässä oleillen. Teksteistä voi myös päätellä, että moni lyseolainen on ollut kotoisin maalaisperheistä, esimerkiksi eräs kirjoittaja muistelee lapsuuden kesiään lehmäpaimenena.³¹

²⁸ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 2, 30.9.1892, *Wertaus kaupunki- ja maaelämän välillä*.

²⁹ Juutinen 2019, 37.

³⁰ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1894-1897, Numero 7, 12.12.1896, *Rauhan kallio*; KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1897-1902, Numero 5, 10.12.1898, *Mieli paikkani*.

³¹ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 2, 29.11.1890, *Keväinen muisto*.

Maalaiselämä ja luonnossa oleilu onkin siis ollut luontaista monille oppikoululaisille ja luultavasti kaupungissa asuminen koulunkäynnin vuoksi on voinut tuntua jopa hankalalta. Lyseolaisten suhtautumisesta luontoon voi myös havaita heidän yläluokkaisen asemansa, sillä 1800-luvun lopulla valtaosalle suomalaisista maaseutu ja metsä olivat paikkoja, jossa tehtiin töitä, eikä niinkään rentouduttu. Erilaiset luonnon kuvaukset ovat kuitenkin olleet selvästi mieleinen aihe kirjoitelmille, mikä on sopinut hyvin 1800-luvun loppua vallinneeseen kansallisromantiikkaan. Taiteen merkitys näkyy myös siinä, että lyseolaiset ovat kirjoittaneet melko paljon runoja *Oraaseen*. Taidetta ei siis ole vain arvostettu vaan sen lisäksi sitä on myös haluttu itse luoda. Eräs kirjoittaja vuodelta 1897 on myös sitä mieltä, että Runebergin syntymäpäivästä tulisi tehdä virallinen kansallinen juhlapäivä.³² Kirjoittaja on siis halunnut viestiä sekä Suomen merkittävyyttä kansakuntana, että taiteilijoiden suurta arvoa.

³² KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1894-1897, Numero 8, 24.1.1897, *Sananen eräästä kansallisesta merkkipäivästä*.

3 NUORTEN VAPAA-AIKA

3.1 Harrastukset

Nuorisoromaanit alkoivat yleistyä Suomessa 1800-luvun toisella puoliskolla.³³ *Oraan* kirjoitelmista käy selvästi ilmi, että kaunokirjallisuuden lukeminen oli tärkeä harrastus 1800-luvun lopun nuorille oppikoululaisille. Nuorisoromaanit, jotka poikkesivat paljon aikaisemmasta uskonnollisesta ja kasvattavasta kirjallisuudesta³⁴, aiheuttivat myös epäilyksiä ja närkästystä jopa nuorison itsensäkin keskuudessa. *Oraassa* vuonna 1894 julkaistu kirjoitelma ”Romaanien vaikutus koulupoikiin” ottaa vahvasti kantaa siihen, kannattaako nuorten lukea romaaneja ollenkaan. Kirjoittajan mukaan lukeminen on käynyt monelle nuorelle koulupojalle tavaksi, etenkin loma-aikoina tai silloin, kun ei huvita tehdä koulutehtäviä. Kirjoitelmassa kerrotaan, että jotkut nuoret ovat koukussa lukemiseen, eivätkä välitä ovatko kirjat hyviä vai eivät. Kirjoittajan mielestä osa kirjoista on jopa turmiollisia, jumalattomia ja epäsiiveellisiä. Lopuksi kuitenkin todetaan joidenkin kirjojen olevan myös jaloja sekä aatteellisia ja että tällaisten kirjojen lukeminen voi olla hyödyllistä.³⁵

³³ Kuivasmäki 1990, 13.

³⁴ Kuivasmäki 1990, 13.

³⁵ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 3, 13.10.1894, *Romaanien vaikutus koulupoikiin*.

Toinen kirjoitelma, jossa kirjat ja lukeminen ovat keskiössä on vuonna 1891 *Oraassa* julkaistu "Koulupojan kirja hylly" niminen teksti. Kirjoitelmassa kirjoittaja on päättänyt "tarkastaa" oman kirjahyllynsä ja kertoo sen sisällöstä varsin koomisin sanankääntein:

Mutta siirtykäämme alimmalle hyllylaudalle. Täällä on vuohet erotettu vasemmalle, lampaat oikealle puolelle, s.t.s. muinoin alaluokilla tarvitsemani kirjat- nim. ne harvat, joita en vielä ole onnistunut muuttamaan torttu- ja nekkurahoiksi - ovat vasemmalla puolella paksun tomun peittäminä, jota vertoin oikealla on kokoelma romaaneja, näytelmiä y.m.s. Ne eivät ole muiden kirjaini tavoin ikuisessa pölyssä eikä niissä tavata ainoatakaan kirjaskorpionia. Niiden kannet ovat nähtävästi kulumalla kuluneet. Niiden eteen ei ole hämähäkki ennättänyt kutoa verkkoaan. Niistä pidän minä melkein yhtä paljon kuin kauniista tytöistä jota vastoin muiden hyllini asukkaiden seuraa koetan karttaa kuin vanhoja tanttia.³⁶

Lukeminen on ollut myös tälle nuorelle selvästi tärkeä vapaa-ajan harrastus, joskin koulukirjojen lukeminen ei ole niin mieleistä tekemistä ollut. Tästä voisikin olettaa, että "Romaanien vaikutus koulupoikiin" teksti, voisi olla suunnattu juuri tämän kirjoitelman kaltaisille nuorille. Kirjoittaja on myös halunnut korostaa vertauskuvilla, kuinka paljon hän lukemisesta pitää.

Kirjoitelmista käy ilmi, että romaanien lukeminen on ollut monelle oppikoululaiselle mielekästä vapaa-ajan tekemistä. Samaan aikaan romaanien lukeminen on kuitenkin aiheuttanut epäilyksiä ja liikaa lukemista ja kirjojen sisältöä on pidetty jopa vahingollisena. Nuorison lukuharrastus ja siihen suhtautuminen ovat liitoksissa 1800-luvun lopun aatevirtauksiin ja kasvatuserityksiin, jotka alkoivat muuttua hieman liberaalimpaan suuntaan, vaikka kristillisyyttä ja siveellisyyttä pidettiinkin yhä hyvin

³⁶ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 6, 12.12.1891, *Koulupojan kirjahylly (Kiti Taavetinpojan aine vihosta)*.

tärkeänä.³⁷ Kirjastolaitos kehittyi myös paljon 1800-luvun loppupuolella, joka on vaikuttanut siihen, että kirjoja on ollut helpommin saatavilla.³⁸

Oraan kirjoitelmissa lukemistakin enemmän tulevat esille erilaiset liikunnalliset ulkoaktiviteetit, joita lyseolaiset harrastivat vapaa-ajallaan. Kirjoitelmia löytyy niinä maenlaskusta, hiihtämisestä kuin jopa polkupyöräilystäkin.³⁹ Liikunta ja ulkoilu ovat olleet kirjoitelmista päätellen mielekästä vapaa-ajan toimintaa ja sitä on harrastettu niin yksin kuin yhdessä koulutovereiden kanssa. Jotkin liikunnan muodot ovat herättäneet myös vahvoja mielipiteitä joidenkin opiskelijoiden joukossa. Esimerkiksi vuonna 1894 julkaistussa kirjoitelmassa ”Vähäsen hiihtämisestä” kirjoittaja kertoo hiihtämisen merkityksestä verrattain vahvoin sanankääntein. Kirjoituksen alussa iloitaan siitä, että hiihtotaito on levinnyt kansan keskuudessa. Tekstistä käy kuitenkin ilmi, että hiihtoa ei saisi harrastaa ”vain huvin vuoksi”, sillä se vie lajilta kaiken arvon. Tämä johtuu luultavasti siitä, että kirjoittaja pitää hiihtoa suomalaisten erikoistaitona, joka pitää yllä kansan elinvoimaisuutta. Hiihtämässä pitäisi myös kirjoittajan mukaan käydä joka päivä eikä vain silloin tällöin.⁴⁰

Myös liikunnan ja urheilun osalta lyseolaisten kirjoitelmat ovat yhteydessä suomalaisen yhteiskunnan historiallisiin muutoksiin. Liikunta alettiin nähdä merkityksellisenä tekijänä koko kansakunnan rakentamisen ja sivistämisen osalta vähitellen 1800-luvun aikana ja liikunnalla oli suuri merkitys myös kansallisen heräämisen kannalta.⁴¹ Ei siis olekaan ihme, että myös nuoret oppikoululaiset ovat halunneet korostaa Suomen kansakunnan kannalta merkittävänä pidettyjä lajeja ja myös itse liikkuneet aktiivisesti. Koululiikunta virallistettiin opetusohjelmiin

³⁷ Kuivasmäki 1990, 33–35.

³⁸ Kuivasmäki 1990, 35–36.

³⁹ Esim. KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 5, 28.11.1891, *Eräs lupapäivä viime kevät talvella*; KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1894–1897, Numero 10, 20.3.1897, *Eräs hiihtoretki*; KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1897–1902, Numero 8, 12.3.1898, *Eräs polkupyörämatka viime kesänä*.

⁴⁰ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 9, 24.2.1894, *Vähäsen hiihtämisestä*.

⁴¹ Juppi 1995, 50–51.

Suomessa vuonna 1842, vaikkakin toteuttamisedellytykset koululiikunnalle eivät kuitenkaan usein olleet kovin hyvät.⁴² Tavallisen koululiikunnan riittämättömyys tulee ilmi myös erään lyseolaisen kirjoituksessa vuodelta 1892. ”Ehdotus” nimisessä kirjoitelmassa kirjoittaja ehdottaa, että toverikunnan jäsenet voisivat perustaa voimisteluseuran vapaa-ajan harrastukseksi. Kirjoittajan mielestä kaksi tuntia koululiikuntaa viikossa ei ole riittävä määrä liikuntaa nuorille. Liikuntaseura voisi myös monipuolistaa liikunnan muotoja, sillä kirjoittajan mukaan koululaisten keskuudessa yleisin liikuntamuoto on ollut kävely.⁴³ Tekstistä tai *Oraassa* ylipäätään ei käy myöhemmin ilmi perustettiinko liikuntaseuraa vai ei, mutta liikunnan hyödyt ovat selvästi olleet puheenaiheena nuorison keskuudessa.

Jyväskylän lyseolaisilla oli aktiivinen elämä myös vapaa-ajallaan koulun ulkopuolella. Suosituimmat harrastukset ovat keskittyneet lähinnä lukemisen ja liikunnan pariin. Keskustelua nuorten parissa on herättänyt myös se, mitkä ovat sopivia harrastuksia ja mitkä eivät. Liikuntaan ja eri lajeihin on suhtauduttu jopa hyvin intohimoisesti ja tämän voi nähdä olevan yhteydessä siihen, kuinka yhteiskunnallisesti liikunnalle annettiin suuri merkitys kansakunnan rakentamisessa 1800-luvulla.

3.2 Loma-ajat

Oppilaiden loma-ajat ovat aihe, joka nousee usein esille *Oraan* kirjoitelmissa. Koulun loma-aikoina oppilaat pääsivät tekemään kaikenlaista tavallisesta kouluarjesta poikkeavaa, kuten esimerkiksi matkustelemaan. Omista loma-ajan kokemuksista kirjoittaminen onkin selvästi ollut mielekästä lyseolaisille. Lyseolaisten yläluokkaisuus käy ilmi loma-aikoja koskevista kirjoitelmista, sillä lomien aktiviteetit heijastelevat paljon 1800-luvun yläluokan elämää.

⁴² Juppi 1995, 62.

⁴³ KÄ, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 6, 26.11.1892, *Ehdotus*.

Jyväskylän lyseon alkuvaiheessa suurin osa oppilaista oli kotoisin maaseudulta.⁴⁴ Jyväskylässä asuttiin opiskeluiden vuoksi ja loma-aikoina olikin tyypillistä matkustaa takaisin kotiseudulle. Suomenkielisiä oppikouluja ei ollut vielä paljon 1800-luvun lopulla, mikä on myös vaikuttanut siihen, että oppilaita on tullut Jyväskylän lyseoon eri maakunnista asti.⁴⁵ Kotipaikkakunnalla käynti käy ilmi osassa *Oraan* kirjoitelmista. 1894 julkaistussa kirjoitelmassa kerrotaan sunnuntaipäivän vietosta Rautalammin kirkolla, joka sijaitsee Savossa. Kirjoittaja ei suoraa mainitse olevansa itse kotoisin Savosta, mutta näin voi päätellä siitä, kuinka tarkasti hän osaa kuvailla seutua ja paikallisia ihmisiä.

On Sunnuntaipäivä. Jo aikaseen aamulla alkaa vilkas liike yllämainitun seudun vesillä.
Veneitä, yhä vaan veneitä näkyy kaikkialla, katselipa sitten minnäpäin hyvänsä
Konneveden avaraa selkää, sen lukuisia lahtia. Ja kaikki, tulipa ne sitte mistä salmesta tahi
lahdesta hyvänsä ohjaavat kulkunsa yhtäälle, nimittäin Rautalammin pitäjän
kirkkorantaan. Sinne tulee toisenkin näköistä venettä. Siinä on suurempia, on pienempiä.⁴⁶

Oppikoululaiset tekivät myös erilaisia retkiä ja matkoja loma-aikoinaan. Yksi oppilas oli päässyt jopa Pietariin asti matkalle kesälomalla. "Muistelmia kesämatkoilta" -nimisessä kirjoitelmassa hän kertoo matkansa eri vaiheista. Kirjoitelma alkaa sanoin: "Pistipähän päähäni viime kesänä pistäytyä Pietariin".⁴⁷ Lause on hyvin ristiriidassa siihen nähden, että heti pian kirjoitelmassa selviää, että tämä on kirjoittajan ensimmäinen matka yksin ja se kesti monta viikkoa, joten kyse ei ollut vain pistäytymisestä. Kirjoittaja on voinut kuitenkin haluta luoda lukijoille kuvan, että kyse ei kuitenkaan olisi ollut hänelle niin merkittävästä asiasta. Toisaalta kirjoittaja kuvailee myös avoimesti sitä, että oli hieman arka yksin matkustaessa eikä esimerkiksi aluksi uskaltanut poistua yksin junasta. Kyseinen kirjoitelma on ainut, jossa kerrotaan Suomen ulkopuolelle suuntautuneesta matkasta. Tästä voi päätellä, etteivät tällaiset pidemmät matkat kuitenkaan ole olleet kovin yleisiä edes oppikoululaisilla.

⁴⁴ Strömberg 2011, 122.

⁴⁵ Numminen 2011, 27.

⁴⁶ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 3, 13.10.1894, *Sunnuntain viettoa Rautalammin kirkolla*.

⁴⁷ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 2, 29.11.1890, *Muistelmia kesämatkoilta*.

Pienempimuotoisia ”huviretkiä” oppikoululaisnuoret ovat puolestaan tehneet kirjoitelmien perusteella enemmän. Kesäaikaan suosittua on ollut tehdä vene- ja purjehdusmatkoja. Esimerkiksi eräs kirjoittaja kertoo kesälomamatkastaan Päijänteen poikki veneellä ja toinen taas matkastaan saaristoon Loviisassa.⁴⁸

Oraan kirjoitelmista saa paljon tietoa lyseolaisten lomanviettotavoista. Eniten esille nousee matkustaminen. Tämä on luultavasti ollut mieleinen aihe kirjoitelmille, jolloin arkisemmat loma-ajan aktiviteetit ovat voineet jäädä matkakertomusten varjoon. Omalle kotipaikkakunnalle matkustaminen on kuitenkin ollut hyvin yleistä, mikä ei välttämättä ole lukuvuoden aikana ollut aina mahdollista esimerkiksi pitkien välimatkojen vuoksi. Isommat matkat ja aktiviteetit, kuten purjehdus sekä Pietarissa vierailu, viestivät lyseolaisten yläluokkaisesta asemasta. Tästä kertoo myös se, etteivät lyseolaiset kirjoitelmien perusteella tehneet töitä vapaa-ajallaan.

3.3 Toverikunta

Toverikuntatoiminta on ollut merkittävänä osana lyseolaisten vapaa-aikaa. Toverikuntia alkoi muodostua Suomeen noin 1800-luvun puolivälissä ensin ruotsinkielisiin kymnaaseihin ja myöhemmin myös nopeasti suomenkielisiin oppikouluihin. Toverikunnat järjestivät jäsenilleen erilaisia kulttuuri- ja yhteiskuntaelämää koskevia tilaisuuksia ja harrastuksia.⁴⁹ Jyväskylän lyseoon toverikunta perustettiin vuonna 1864. Toiminta oli kuitenkin hyvin vaihtelevaa ja joinakin aikoina sitä ei ollut ollenkaan. Vuonna 1890 toverikunnan toiminta aloitettiin jälleen ja vuosien 1890–1904 ”konventtia” on pidetty koko toverikunnan historian aktiivisimpana ja elinvoimaisimpana.⁵⁰ Toverikunnan iltamissa ja kokouksissa oppikoululaiset muun muassa lauloivat, lausuivat ja esitelmöivät lyseolaishenkeä

⁴⁸ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894, Numero 11, 26.3.1892, *Matka saaristoon*; KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1894–1897, Numero 11, 27.4.1895, *Hauska muisto kesäluvan ajalta*.

⁴⁹ Jouhki 2020, 106–107.

⁵⁰ Aaltio 1958, 388–390.

vaalien.⁵¹ *Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta* oli toverikunnan lehti, johon kirjoittaminen kuului myös toverikunnan toimintaan. Näin ollen kirjoittaminen lehteen oli siis myös yksi oppikoululaisten vapaa-ajan aktiviteetti. Toverikunnan iltamia on 1890-luvulla pidetty säännöllisesti, ja ne nousevat usein esille kirjoitelmissa. *Oraan* toimituksen kirjoittamassa tekstissä vuodelta 1891 kehoitetaan opiskelijoita osallistumaan iltamissa esitelmien pitämiseen ja runojen lausumiseen. Lisäksi toivotaan, että kaikki jäsenet osallistuisivat *Oraan* kirjoittamiseen.⁵²

Eräs vaali -nimisestä kirjoitelmasta käy ilmi Toverikunnalla olleen myös jonkinlainen virallinen hallitus, jonka jäsenet on lyseolaisten keskuudesta valittu äänestämällä. Kirjoittaja kuvailee iltamia, joissa nämä toverikunnan ”virkamiehet” on valittu. Kirjoittaja ei olisi itse halunnut tulla valituksi, mutta kirjoituksen lopussa selviää, että hänet kuitenkin valittiin virkamieheksi toverikunnan ”penkkivaliokuntaan”. Toverikunnan virkamieheksi on siis voinut tulla valituksi kuka tahansa jäsen. Kirjoitelmasta kuitenkin selviää, että keskustelua iltamissa on aiheuttanut se, pitäisikö suurin osa penkkivaliokuntaan valituista olla seitsenluokkalaisia eli hieman vanhempia oppilaita. Kirjoittaja ei kuitenkaan itse ollut vielä seitsenluokkalainen ja hänet valittiin siitä huolimatta.⁵³ Kirjoitelmasta ei selviä, miksi kirjoittaja ei itse olisi halunnut tulla valituksi virkamieheksi. Valiokuntaan kuuluneiden jäsenten voidaan olettaa tehneen töitä järjestön hyväksi ja järjestäneen esimerkiksi toverikunnan tapahtumia. Voikin olla, ettei kirjoittaja olisi halunnut tällaista vastuuta itselleen, jos ei vielä ollut kaikista ylimmillä luokillaan.

Vuonna 1893 julkaistussa kirjoitelmassa käydään myös hyvin yksityiskohtaisesti läpi, mitä konventin iltamissa oli tapahtunut. Iltamat olivat alkaneet lausuntaesityksillä, joista on kirjoittajan mukaan muodostunut eräänlainen kilpailu lausujien välillä. Lausunnon jälkeen iltamissa luettiin ääneen *Oraan* kirjoituksia ja pidettiin esitelmä.

⁵¹ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto.

⁵² KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, *Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894*, Numero 4, 27.1.1891, *Lukijoille*.

⁵³ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, *Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890–1894*, Numero 7, 4.4.1891, *Eräs vaali*.

Iltamien lopuksi oli vielä keskustelu, johon kaikki osallistujat saivat puheenvuoroillaan osallistua:

Lopuksi oli taasen keskusteluja ja ne tälläkin kerralla vilkkaita. Kaikkiaan käytettiin noin 80 puheenvuoroa. Kuitenkin paljo paljo puuttuu, sillä katsokaapas ainoastaan 17 jäsentä käytti oikeuttaan ja 18 (ihmetelkää!) istui kuin lautamiehet. Olisi erittäin suotava että näihinkin ottaisi osaa niin moni mies kuin mahdollista, sillä juuri tämän kautta voi päästä ainakin käyttämään voimiaan ja harjoittamaan niitä.⁵⁴

Tämä lainaus on hyvin mielenkiintoinen, sillä siitä selviää, kuinka paljon osallistujia iltamissa on ollut. Kirjoitelmasta päätellen toverikuntaan on kuulunut noin muutamakymmenen lyseolaista, joskin kaikki eivät välttämättä ole osallistuneet jokaiseen iltamaan. Lyseolaiset ovat päässeet iltamissa harjoittelemaan puhetaitojaan yleisissä keskusteluissa. Kirjoituksesta ei selviä keskustelujen aiheita. Onko esimerkiksi keskusteltu toverikuntaa koskevista asioista vai jostain koko yhteiskuntaa koskevista ajankohtaisista aiheista. Tekstissä tulee myös esille Oraassa usein esiintynyt yleinen kritiikki jäsenten vajavaisesta aktiivisuudesta, tässä tapauksessa keskusteluun osallistumisesta.

Toverikunnan toimintaa on Oraan kirjoitelmissa kuvailtu useaan otteeseen. Toiminta on ollut aktiivista ja se oli yksi lyseolaisten vapaa-ajan aktiviteetti. Toverikunnan iltamia koskevista kirjoituksista käy ilmi iltamien ohjelmien olleen hyvin monipuolisia, ja niissä on ollut sekä viihteellinen puoli että virallisempia keskusteluja. Osa lyseolaisista on osallistunut toverikunnan toimintaan muita aktiivisemmin esimerkiksi lehden toimittajina tai konventin "virkamiehinä". Tämänkaltaisten työtehtävien hoito, on myös ollut osana nuorten vapaa-ajan viettoa.

⁵⁴ KA, Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto, Oras - Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894, Numero 10, 25.2.1893, *Konventin kokous Helmikuun 11 päivänä 1893.*

4 PÄÄTÄNTÖ

Nuorten oppikoululaisten tärkeimpiä arvoja Jyväskylässä 1800-luvun lopussa heidän omien kirjoitelmiensa perusteella olivat yhteisöllisyys, toveruus, isänmaallisuus, luonto sekä taide. Nämä arvot ovat olleet vahvasti yhteydessä Suomen yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja aatteisiin tuona aikana. Jyväskylän lyseo oli ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu, joka oli suomalaisuusliikkeen vuoksi perustettu. Onkin siis hyvin luonnollista, että aate oli myös lyseon oppilaille tärkeä ja sen vuoksi isänmaallisuus on hyvin vahvasti esillä lyseolaisten kirjoitelmissa. Nuoret kokivat isänmaan palvelemisen omana velvollisuutenaan ja tämä nousee esille muun muassa kansan sivistämisestä puhuttaessa sekä helmikuun manifestin jälkeen.

Nuorten kirjoitelmista käy ilmi heidän kunnioituksensa suomalaista luontoa ja taidetta kohtaan. Kansallisromanttinen tyyli suunta oli rantautunut Suomeen tukien hyvin suomalaisen kansakunnan rakentumista. Vaikuttaa siltä, että myös nuoret ovat ottaneet innokkaasti vaikutteita tästä tyylistä kuvaillessaan kirjoitelmissaan usein suomalaisen luonnon kauneutta, mutta myös suomalaista kulttuuria esimerkiksi kotiseuduilla vieraillessaan. Luonnon arvostus käy lisäksi ilmi siitä, kuinka paljon nuoret pitivät esimerkiksi metsässä oleilusta vapaa-ajallaan.

Nuoret arvostivat myös paljon yhteisöllisyyttä ja toveruutta, joiden pohjalle koko Toverikunnan olemassaolo perustui. Monet nuoret saapuivat kouluun eri kaupungeista, joten oman yhteisön muodostuminen muiden oppilaiden kesken oli varmasti tärkeää. Lyseolaiset viettivät paljon aikaa toistensa kanssa muun muassa toverikunnan iltamissa, mutta myös erilaisten harrastusten parissa. Kirjoitelmissa on selvästi tietoisesti haluttu tuoda yhteisöllisyyttä ja toveruutta esille ja oppilaiden välisiin kinasteluihin on puututtu.

Oppikoululaisten vapaa-aika koulun lukuvuoden aikana on koostunut toverikuntatoiminnasta sekä muista harrastuksista. Toverikunta järjesti säännöllisesti iltamia, johon jäsenet osallistuivat. Iltamissa oli sekä viihteellisiä esityksiä sekä virallisempia keskusteluja. Osa jäsenistä oli myös Toverikunnan "virkamiehiä", joka on oletettavasti vienyt enemmän heidän vapaa-aikaansa. Muita kirjoituksissa mainittuja harrastuksia ovat olleet ainakin hiihtäminen, lukeminen, mäen lasku sekä kävelyretket esimerkiksi metsässä. Myös *Oraaseen* kirjoittaminen on ollut nuorten harrastus ja heitä on usein kehoitettu kirjoittamaan lehteen aktiivisesti.

Suuri osa Jyväskylän lyseon oppilaista oli vielä 1800-luvun loppupuolella kotoisin eri puolilta Suomea ja useat tulivat maalaisperheistä. Lyseolaisille olikin tyypillistä lähteä viettämään lomaa omalle kotiseudulle. Oman perheen luona vierailun lisäksi saatettiin tehdä erilaisia retkiä ja matkoja eri puolelle Suomea ja jopa kauemmaksikin.

Toverikunnan lehden kirjoitelmat antavat hienon mahdollisuuden tarkastella yli sadan vuoden takaisen nuorison arvomaailmaa ja vapaa-ajan viettoa nimenomaan heidän omasta näkökulmastaan. Nuorison arki koulussa ei kuitenkaan nouse suuresti esille kirjoitelmissa. Lisätutkimukselle on siis tilaa, jotta voitaisiin saada vielä laajempi kuva oppikoululaisten elämästä Jyväskylässä 1800-luvun lopulla.

LÄHDELUETTELO

Alkuperäislähteet

Kansallisarkisto, Jyväskylä
Jyväskylän lyseon teinikunnan arkisto

Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1890-1894
Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1894-1897
Oras – Kyhäelmiä kouluajoilta 1897-1902

Kirjallisuus

Aaltio, E.A. 1958. ”Oras vuosina 1890–1902” Teoksessa *Jyväskylän lyseon satavuotishistoria 1858–1958 ja juhlaulkaisu, toimittanut Päivö Oksala*. Oy. Sisä-Suomen kirjapaino.

Aapola, Sinikka ja Kaarninen, Mervi. 2003. *Nuoruuden Vuosisata: Suomalaisen Nuorison Historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Gillis, John R. 1974. *Youth and History: Tradition and Change in European Age Relations, 1770-present*. New York: Academic Press.

Jouhki, Essi. 2020. *Teinikuntatoiminnan Sukupolvet: Muistitietohistoria Oppikoulujen Koululaisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Oulu: Oulun yliopisto.

Juppi, Joel. 1995. *Suomen Julkinen Liikuntapolitiikka Valtionhallinnon Näkökulmasta Vuosina 1917–1994*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Juutinen, Saara. 2019. *Jyväskylän Veturitallit: muuttuva tila*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuivasmäki, Riitta. 1990. *Siivollisuuden Tuntoa Ja Ylewätä Kauneuden Mieltä: Suomenkielinen Nuorisokirjallisuus 1851–1899*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mikola, K.J. 1958. ”Jyväskylän lyseo ja Keski-Suomi isänmaan vapaustaisteluissa” Teoksessa *Jyväskylän lyseon satavuotishistoria 1858–1958 ja juhlaulkaisu, toimittanut Päivö Oksala*. Oy. Sisä-Suomen kirjapaino.

Numminen, Jaakko. 2011. *Yhteisön Voima: Nuorisoseuraliikkeen Historia. 1, Synty Ja Kasvu 1881–1905*. Helsinki: Edita.

Savolainen, Pentti. 1999 *Ooppera Suomalaisen Kulttuuri-identiteetin Rakentajana: Fredrik Paciuksen, Kaarlo Bergbomin, Aino Acktén Ja Martti Talvelan Vaikutus Suomalaiseen Oopperataiteeseen Ja Kulttuuri-identiteettiin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Strömberg, John. 2011. "Oppikoulun laajentuminen ja yhtenäistyminen" Teoksessa *Valistus ja koulunpenkki: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, toimittajat Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Suuniitty, Mirja. 1974. *Keski-Suomen Nuorisoseurojen Historia*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virtanen, Matti. 2001. *Fennomanian Perilliset: Poliittiset Traditiot Ja Sukupolvien Dynamiikka*. Helsinki: SKS.

Internet-lähteet

Kansallisarkisto, 2023. "Jyväskylän lyseon teinikunta (1864)". Luettu 6.5.2023.
https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_toimija.html?id=1378935755